

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

a 46622 számú „**Bogyógyümölcsök antioxidáns anyagainak vizsgálata, összefüggésben a fajtahasználattal, termőhelyi adottságokkal és a nitrogénellátottsággal**” című OTKA kutatási programról.

Témavezető: Dr. Papp János

A kutatási program időtartama: 2004-2007

BEVEZETÉS

A nemzetközi és a hazai adatok alapján a vezető halálokok között kiemelkedő helyen szerepelnek a szív- és érrendszeri betegségek, valamint a daganatos megbetegedések különböző típusai. Az utóbbi évek kutatási eredményeként ezeket a betegségeket több tényező között egyre gyakrabban a helytelen táplálkozási szokásokkal hozzák szoros összefüggésbe.

Azokban az országokban, ahol a rostban, vitaminokban, flavonoidokban és ásványi elemekben gazdag zöldségekből és gyümölcsökből sokkal többet fogyasztanak (az ún. mediterrán diéta) ott kimutathatóan kevesebb az említett betegségekben szenvedők aránya. Jogosan merül fel a kérdés, hogy hogyan lehetne a táplálkozási szokásainkat olyan irányban megváltoztatni, hogy tovább és egészségesebben élhessünk.

A gyümölcsök fogyasztásának növelése az egészségtudatos táplálkozás egyik fontos követelménye. A gyümölcs táplálkozás-biológiai értéke alapvetően alkotórészei összetételétől függ. A gyümölcsök fogyasztásával az emberi szervezet értékes antioxidáns anyagokhoz jut. A bogyógyümölcsök sajátos ízzel, aromával és gazdag beltartalmi értékekkel rendelkeznek. Fogyasztásuk táplálkozási funkciója és egészségmegőrző hatása jelentős részben antioxidáns anyagainak tulajdonítható.

Gyümölcsök szerepe az antioxidáns védelemben

A legtöbb gyümölcstről táplálkozás-életleni szempontból elmondható, hogy alacsony a kalória- és a zsírtartalmuk, ami a táplálékainkkal szemben támasztott legkorszerűbb követelmények közül az első között szerepel. Bármely a gyümölcsök beltartalmi értékeit bemutató táblázatból jól látszik, hogy igen gazdagok mindazokban a vitaminokban, amelyekhez az emberek csak ezen növények elfogyasztásával juthatnak hozzá. A zsírban és a vízben oldódó vitaminokon kívül, némely zöldségnövényhez hasonlóan igen jelentős folsav források is, és meg kell említeni a kedvező rosttartalmukat is, ami szintén hozzátartozik a korszerű táplálkozáshoz (Stoll és Gremminger, 1986; Holland és mtsai., 1992; Bíró és Lindner, 1999).

Ki kell emelni, hogy a gyümölcsök szervezetünk számára fontos ásványi- forrást is jelentenek. A Ca, Mg, K és Na megfelelő arányú bevitelével nagyban hozzájárulnak a szervezet kedvező ionháztartásának fenntartásához. Gazdag mikroelem-tartalmuk, (Fe, Mn, Cu, Zn stb.) révén képesek számos enzim, közöttük az antioxidáns védelemben szerepet játszó enzimek zavartalan működését biztosítani.

Bizonyított tény, hogy a gyümölcsök a bennük eddig felsorolt hasznos beltartalmi értékek mellett számos, az antioxidáns kapacitásuk kialakításához hozzájáruló fenolos és nem fenolos komponens is tartalmaznak. Ezek a növényi másodlagos anyagcsere-folyamatok útján keletkező vegyületek, szervezetünkbe kerülve fontos szerepet töltenek be a betegségek megelőzésében.

Az alma, a szilva, a cseresznye és különösen a bogyósok fogyasztásának az érrendszeri-, és daganatos betegségek kialakulási kockázatának csökkentésében játszott kedvező szerepe kutatási eredményekkel igazolt (Kang és mtsai., 2003; Kahlon és Smith, 2007). Ez a kiváló

hatás szoros összefüggésbe hozható a szervezetben keletkező szabadgyökök elleni védelemmel.

Antioxidáns kapacitásuk természetesen gyümölcsfajonként igen eltérő, de ez sok esetben igaz a fajokon belüli fajták között megmutatókozó eltérésekre is (Scalzo és mtsai., 2005). Bizonyított, hogy pl. a bogyósok messze nagyobb antioxidáns kapacitással rendelkeznek, mint az alma, az őszibarack, de sok esetben, mint a szőlő is (Scalzo és mtsai., 2005). Ez a különbség sokszor 5-10-szeres, de néha nagyobb is lehet, ami pl. az egyes fajták eltérő antioxidáns kapacitásából, az eltérő termesztéstechnológiai körülményekből stb. adódhat (Caruso és Liverani, 1996; Scalzo és mtsai., 2005).

A kutatási beszámolóban szereplő, általunk vizsgált bogyógyümölcsűekkel kapcsolatban igen gazdag az a hazai irodalom, amely a termesztő és a nemesítéssel foglalkozó szakemberek számára segít a termesztéssel kapcsolatos ismeretek és a fajokon belüli gazdag fajtaválaszték eligazodásában.

Az Észak-Amerikából származó kerti **szamóca** (*Fragaria x ananasa* DEUCH.) mára már az egyik legismertebb és a legnagyobb mennyiségben termesztett bogyógyümölcsé vált a világon, így hazánkban is (Szilágyi, 1998; Soltész és mtsai., 2002/a; Soltész 20005). Hasonlóan kiemelkedő helyen kell megemlíteni **málna** (*Rubus ideus* L.) termesztésünket, fogyasztásunkat és feldolgozásunkat is (Kollányi, 1998; Papp és Porpáczy, 1999; Soltész, 2005; Soltész és mtsai., 2002/b; Papp és mtsai., 2003), köszönhetően hagyományainknak és főleg sokrétű felhasználhatóságának. Ugyanez mondható el a ribiszkéről is, mely összefoglalóan két gyümölcsfaj elnevezését tartalmazza, úgymint a **piros** (*Ribes rubrum* L.) és **fekete ribiszkéről** (*Ribes nigrum* L.), azzal a megjegyzéssel, hogy fogyasztásukban és felhasználhatóságukban lényeges különbségek vannak közöttük ((Porpáczy, 1987; Porpáczy, 1998/a; Soltész és mtsai., 2005). Különleges íze, zamata miatt egyre szélesebb körben teresztik és fogyasztják a **fekete szeder** (*Rubus caesius* L.) több fajtáját (Kollányi, 1998; Papp és Porpáczy, 1999). A **fekete bodza** (*Sambucus nigra* L.) értékét felismerve, tudatos nemesítő munka eredményeként ma már jelentős termőterületen termesztik, a 'Haschberg' fajta Magyarországon állami minősítést a kapott 1998-ban (Porpáczy, 1987; László, 1997; Sipos, 1999; Propáczy, 1998/b; Porpáczy, 1999).

Miután az OTKA pályázat egy jelentős részéhez kapcsolódóan számos magyar és angol nyelvű publikáció, habilitációs és Akadémiai doktori dolgozat, valamint diploma és TDK dolgozat is született, (lásd. a pályázathoz kapcsolódó publikációs jegyzék), ezért a beszámoló az ezekben nyilvánosságra került eredményeket csak összefoglalóan tartalmazza.

ANYAG ÉS MÓDSZEREK

Növényanyagok

Szamóca: (*Fragaria x ananasa* DEUCH.)

Fajták: 'Honeoye', 'Elsanta', 'Onebor'

Származási hely: Nagyréde

Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.

Mintaelőkészítés: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

Málna (*Rubus ideus* L.)

Fajták: 'Glen Ample', 'Fertődi zamatos', 'Malling Exploit', 'Autumn Bliss' - őszi málna

Származási hely: Nagyréde

Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.

Mintaelőkészítés: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

Piros ribiszke (*Ribes rubrum* L.)

Fajták: ‘Jonkhkeer van Tets’, ‘Rondom’, ‘Detvan’,
Származási hely: Nagyréde
Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.
Mintaelőkészítés: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

Fekete ribiszke (*Ribes nigrum* L.)

Fajták: ‘Otelo’, ‘Titania’, ‘Fertődi 1’, ‘Fertődi 11’
Származási hely: Nagyréde
Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.
Mintaelőkészítés: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

Fekete szeder (*Rubus caesius* L.)

Fajták: *‘Loch Ness’, **‘Thornfree’,
Származási hely: *Nagyréde, ** Agárd
Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.
Mintaelőkészítés: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

Fekete bodza (*Sambucus nigra* L.)

Fajta: ‘Haschberg’
Származási hely: Olaszliszka, Agárd, Budapesti Corvinus Egyetem szigetcsépi Kísérleti Üzeme.
Mintavétel: teljes érettségben, fajtánként 2-2 kg termés.
Mintavétel: a tiszta gyümölcshús homogenizálása.

N-műtrágyázási kísérlet: 0 kg/ha, 25kg/ha 50 kg/ha, 100 kg/ha és 200 kg/ha nitrogén hatóanyagú műtrágya kijuttatása.

Mintavétel: levél tavasszal őszelel és virágzat
Mintaelőkészítés: a gyógyszerári előírásoknak megfelelően vizes és alkoholos kivonat készítése a levél és virágzat szárított mintáiból.

Vizsgálati módszerek

Növényi minta előkészítése: a homogenizálás turmixgéppel történt. A minták centrifugálása, 13000 ford/perc, 20 perc, 4 °C, után a tiszta felülúszóból történtek az analízisek.

Az összes szárazanyag-tartalom meghatározása: Az összes szárazanyag-tartalom meghatározása az MSZ 2429-1980 szabványának megfelelően történt.

Vízoldható szárazanyag-tartalom meghatározása: A vízoldható szárazanyag-tartalom meghatározása a Magyar Élelmiszerkönyv 3-1-558/93 előírásai szerint Atago 3T típusú refraktométerrel történt.

Savtartalom meghatározása: A sav tartalmat az MSZ 3619-1983 szabványa szerint, NaOH-os titrálással végeztük el brómtimolkék indikátor segítségével. Az összes savtartalmat (%) citromsavban adtuk meg.

A pH meghatározása: A pH mérés az MSZ 17590 szabványának megfelelően, Orion 720 A típusú laboratóriumi digitális pH mérőn történt.

Összes antocianintartalom meghatározása: A nyers mintákból a sósavas metanollal történő extrahálással kinyert színanyagok mérése Füleki és Francis (1968) spektrofotometriás módszerével történt.

Összes fenoltartalom meghatározása: A galluszsavra vonatkoztatott összfenoltartalmat Folin-Ciocalteu reagenssel $\lambda = 760$ nm- en (Singleton és Rossi, 1965) spektrofotometriásan mértük.

Összantioxidáns kapacitás meghatározása FRAP módszerrel: A vizsgálati növények összantioxidáns-kapacitásának meghatározása Benzie és Strain (1966) módosított módszerével történt, mely módszert eredetileg a vérplazma antioxidáns kapacitásának meghatározására dolgozták ki (FRAP= Ferric Reducing Ability of Plasma). A FRAP lényege, hogy a ferri-(Fe³⁺)-ionok az antioxidáns aktivitású vegyületek hatására ferro-(Fe²⁺)-ionokká redukálódnak, melyek alacsony pH-n a tripiridil-triazinnal (TPTZ= 2,4,6 tripiridil-S-triazin) komplexet képezve színes terméket adnak (ferro-tripiridil-triazin). Ennek a terméknek a spektrofotometriásan, $\lambda = 593$ nm-en mért abszorbanciájából, aszkorbinsavval készített kalibrációs görbe segítségével, mM aszkorbinsav/l (mmol AS/l) dimenzióban meghatározható a minta összantioxidáns kapacitása.

Összantioxidáns kapacitás meghatározása kemilumineszcenciás módszerrel: Az össz-scavenger kapacitást Berthold Lumat 9501 készülék felhasználásával, kemilumineszcenciás módszerrel $\lambda = 420$ nm mértük (Blázovics és mtsai., 1999). A kémiai reakció lényegében a H₂O₂/OH⁻ mikroperoxidáz-luminol rendszer (lúgos pH-n) gátlásán alapszik. A H₂O₂/OH⁻ mikroperoxidáz-luminol rendszer lúgos pH-n fényt bocsát ki, mert a komplex vas hatására a H₂O₂-ből OH[•] Gyök keletkezik Fenton-típusú reakcióban, és a gyök gerjeszti a luminolt. A luminol aminoftalát stabil anionná alakul át és hv kvantum (420 nm) távozik. Ha a rendszerhez bármilyen szöveti mintát, szuszpenziót adunk, akkor ez a kémiai (kemilumineszcencia) reakció gátlódní fog. A gátlás mértéke és a vizsgált biológiai anyag redox tulajdonsága között kapcsolat igazolható. Az ún. totál scavenger kapacitás értéke annál kisebb, minél gyengébb a szöveti antioxidáns aktivitás, és minél nagyobb a vizsgált mintában a gerjeszthető szabadgyökös reakció. A gátlás mértéke és a vizsgált biológiai anyag redox tulajdonsága több tényezőtől függ, pl. a növényi szövet genetikai állománytól, a környezeti hatásoktól stb. Az eredményeket az RLU %-ában adtuk meg (RLU = relative light unit).

H-donor aktivitás meghatározása: A minták H-donor aktivitása mérhető az 1,1-difenil-2-pikrilhidrazil (DPPH) stabil szabad gyök semlegesítésének vizsgálatával, spektrofotometriásan $\lambda = 517$ nm-en. A gyök a vizsgálandó (antioxidáns) mintából hidrogént vesz fel és stabil molekulává alakul, abszorbanciája csökken. A gátlás %-ában kifejezett H-donor aktivitás mérése Blois (1958) módosított módszerével (Hatano és mtsai., 1988) történt.

Elemanalízis: Az egyes minták elemösszetételét ICP-OES IRIS (Thermo Jarrel ASH, Corp., Franklin, MA, USA) segítségével határoztuk meg. Az eredményeket mg/kg szá-ra adtuk meg.

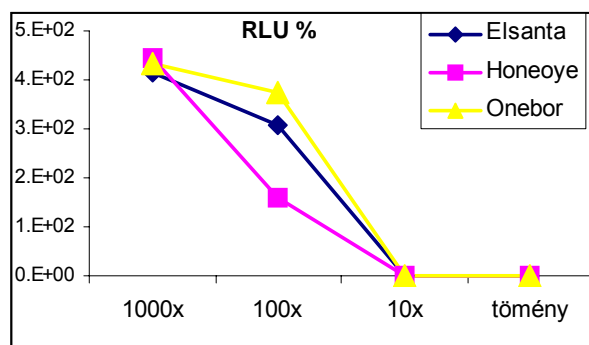
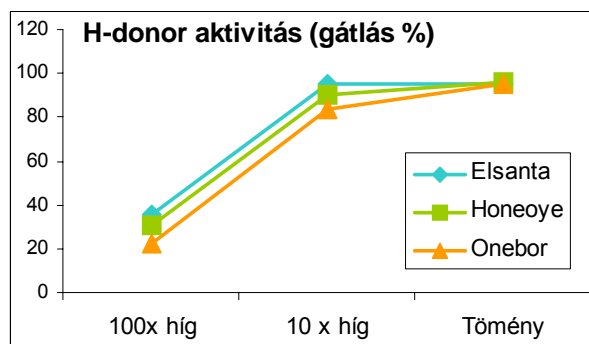
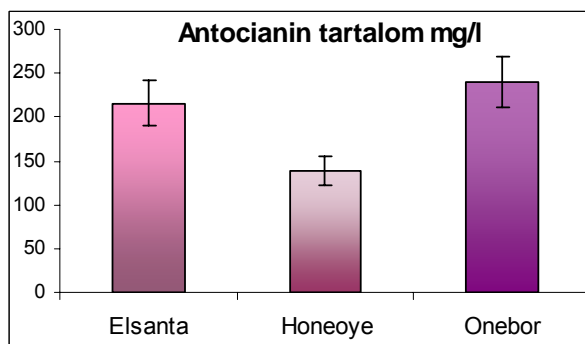
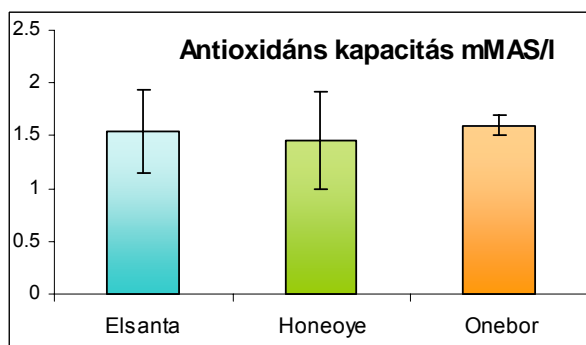
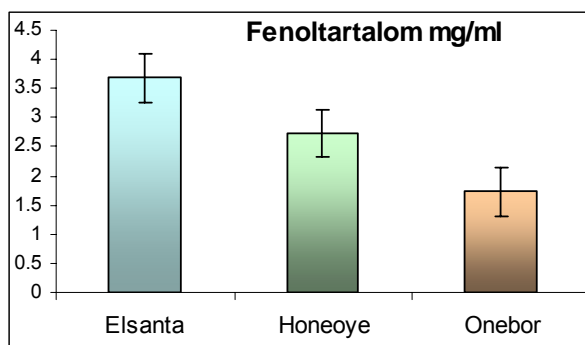
A **fotokemilumineszcencia** elvén működő antioxidáns meghatározást a Photochem (Analytik Jena, Németország) készülékkel végeztük el. Ezzel a módszerrel mind vízoldható (ACW-watersoluble antioxidant capacity) mind zsírolható (Lipidsoluble antioxidant capacity) antioxidánsok is vizsgálhatók a különböző kiték segítségével. A vízoldható antioxidáns kapacitást aszkorbinsavra, míg a lipidoldékony antioxidáns kapacitást trolox ekvivalensben adtuk meg (E vitamin). Természetesen az E-vitamin meghatározását a módszer nem pótolta, de némi információt kaptunk a lipidoldékony vitaminról.

Eredmények

Szamóca gyümölcs vizsgálata

Az 'Elsanta', 'Honeye' és 'Onebor' *szamóca* fajták szárazanyag-tartalmában, pH-jában, refrakció %-ában, valamint savtartalmában lényeges különbségek nem voltak a minták között, fenoltartalmuk az 'Elsanta', 'Honeye' és 'Onebor' sorrendben csökkent. Az 'Elsanta' és 'Onebor' magas antocianintartalmuk ellenére antioxidáns kapacitásukban lényeges eltéréseket nem tudtunk kimutatni. Míg a H-donor aktivitásban a fenoltartalomnál kapott sorrend érvényesült, addig a 'Honeye' kemilumineszcenciás módszerrel mért gyökfogó kapacitásának kedvező értéke az alacsony Cu- és Fe-tartalmával hozható összefüggésbe.

Fajta	sza. %	pH	refr. %	sav %
Elsanta	11,06	4,40	10,4	0,42
Honeoye	10,90	3,75	10,5	0,52
Onebor	10,51	3,89	7,3	0,30

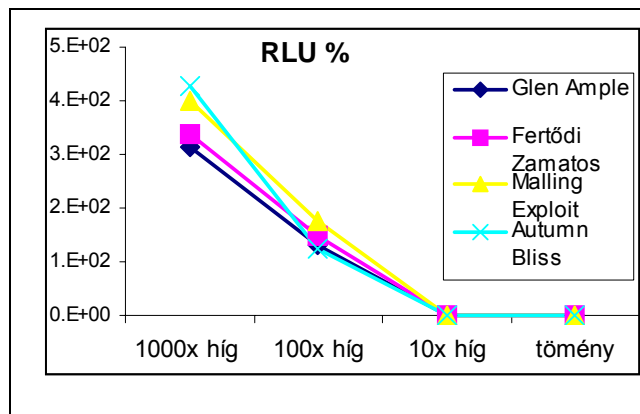
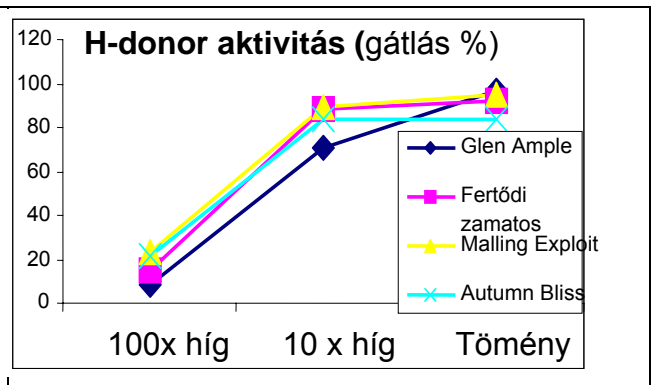
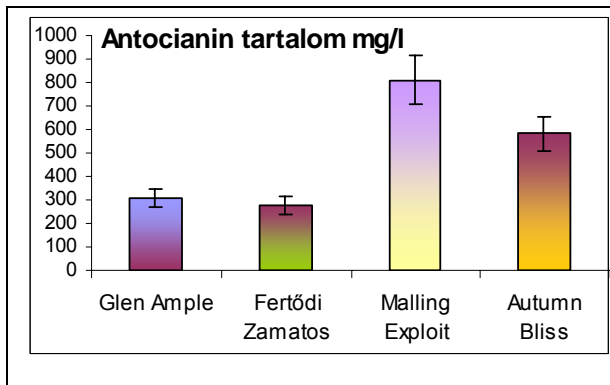
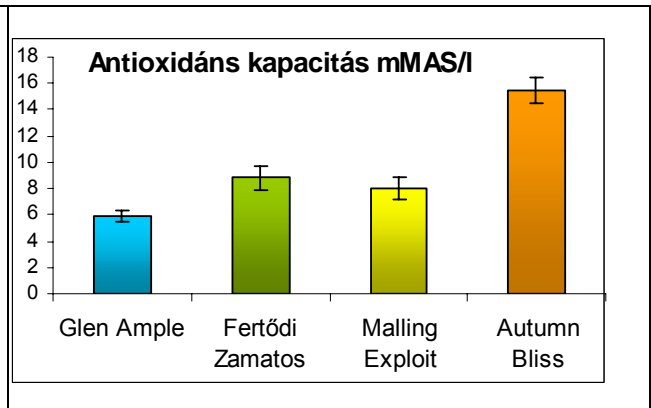
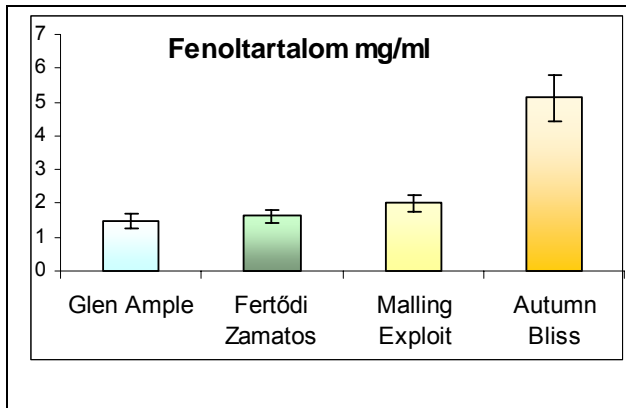
Ásványi elemösszetétel

mg/kg	Elsanta	Honeoye	Onebor
Al	55.68	51.46	96.01
B	8.522	10.27	13.35
Ba	4.612	3.766	5.389
Ca	1675	1539	2971
Cu	4.166	4.166	5.54
Fe	34.07	26.01	90.26
K	12700	12995	14009
Mg	1107	1115	1466
Mn	29.82	25.74	32.52
Na	235.6	226.5	246.5
P	1902	1990	3398
Si	45.67	51.93	128.1
Sr	6.76	6.19	12.1
Zn	10.32	7.64	8.76

Málnagyümölcs vizsgálata

A málna vizsgálat eredményeinél a szárazanyag tartalomban, a pH-ban, a refrakció %-ban, valamint a savtartalomban lényeges különbségek nem voltak. A sarjakon termő őszi málna 'Autumn Bliss' fenoltartalma, ill. a 'Malling Exploit' antocianintartalomban jelentősen jobb értékeket mutatott a másik két fajtához viszonyítva. A H-donor aktivitásban a legkisebb értéket a 'Glen Ample' adta, míg a kemilumineszcenciás módszerrel mért antioxidáns kapacitásban a minták között lényeges különbséget nem lehetett kimutatni, ami szorosan összefügg a minták viszonylag kiegyenlített elemtartalmával is, míg az aszkorbinsavra vonatkoztatott antioxidáns kapacitásban az Autumn Bliss mutatta a legjobb eredményt.

Fajta	Sz.a%	pH	Refr.%	Sav %
Glen Ample	11.486	3.28	7.5	1.12
Fertődi zamatos	15.701	3.26	10.8	1.15
Malling Exploit	14.837			
Autumn Bliss	10.974	3.14	7.8	1.49

Ásványi elemösszetétel

mg/kg	Glen Ample	Fertődi Zamatos	Malling Exploit	Autumn Bliss
Al	88,73	74,52	74,52	101,90
B	16,06	10,35	14,15	17,69
Ba	3,00	3,76	2,84	3,21
Ca	1915	2541	2014	1992
Cu	9,33	6,83	6,26	12,32
Fe	54,30	33,11	40,39	58,42
K	13358	9778	11582	10575
Mg	1529	1412	1357	1599
Mn	13,82	15,48	19,12	43,42
Na	336,2	322,5	313,9	487,3
P	2541	2102	2363	2385
Si	39,94	14,25	31,62	15,25
Sr	6,95	11,26	7,29	6,04
Zn	25,05	20,64	18,25	37,93

Piros és fekete ribiszke gyümölcs vizsgálata

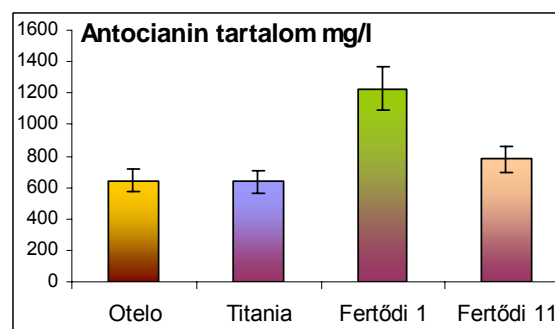
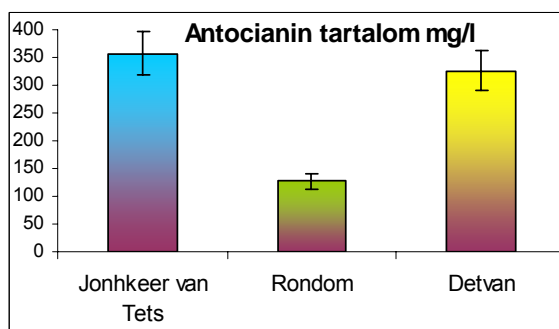
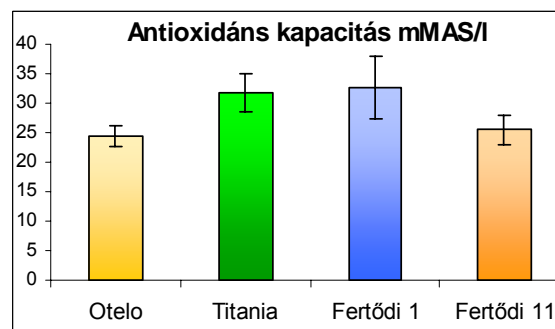
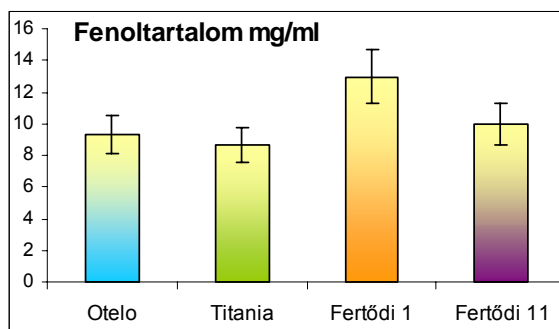
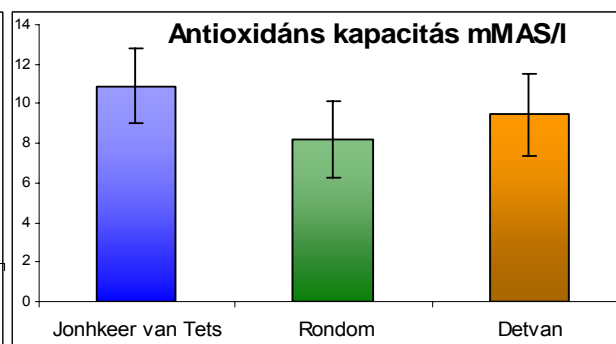
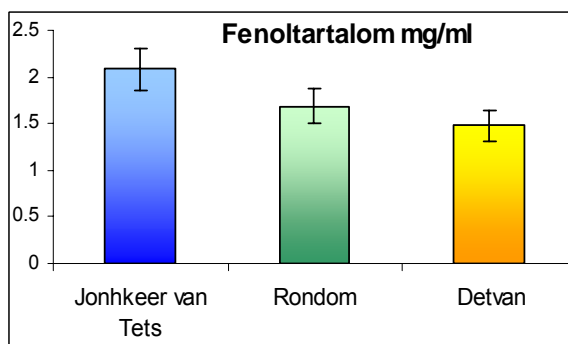
A piros- és a feketeribiszke-fajták között csak a szárazanyag-tartalomban volt jelentősebb különbség, a feketeribiszke-fajták általában magasabb szárazanyag tartalommal rendelkeztek. Fenoltartalomban 4-6 szoros eltéréseket lehetett kimutatnia a két gyümölcsfaj között a fekete ribiszke javára. Fajokon belül is voltak eltérések, míg a piros ribiszkék közül a 'Jonkheer van Tets', addig a fekete ribiszkék közül a 'Fertődi 1' mutatta a legjobb értéket. Az antocianin tartalomban is 3-4 szoros eltérések mutatkoztak a fajok között. Míg a piros ribiszkék közül a 'Jonkheer van Tets' és a 'Detvan' rendelkezett a magasabb antocianin-tartalommal, a fekete ribiszkék közül az előbbi eredményhez hasonlóan a 'Fertődi 1' volt a legjobb.

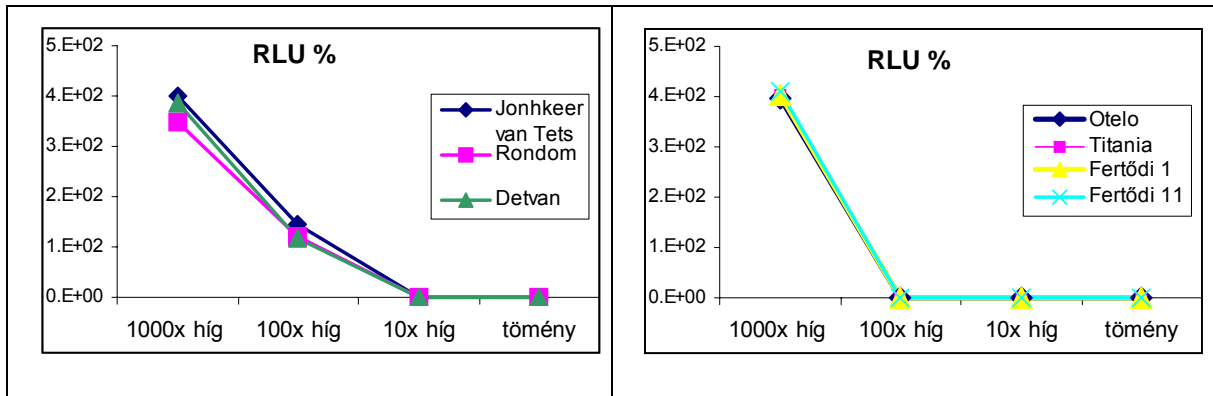
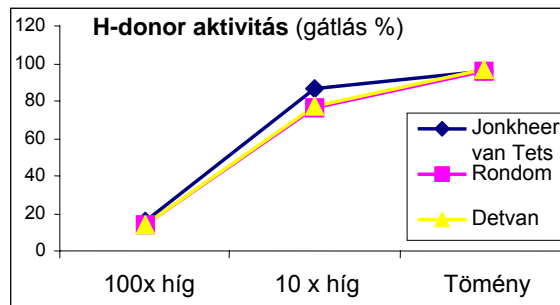
A két gyümölcsfaj között az antioxidáns kapacitásban a feketeribiszke-fajták javára megmutató kb. kétszeres különbségek itt is megtalálhatók voltak. Amíg lényeges különbséget nem lehetett kimutatni a pirosribiszke-fajták között, a feketeribiszke-fajták közül a 'Titania' és a 'Fertődi 1' antioxidáns kapacitása kiemelkedő volt.

A H-donor aktivitásban a pirosribiszke-fajták 10x hígított mintái közül a 'Jonkheer van Tets' a legjobb, 85 %-os gátlást mutatta, a másik kettő ezen érték alatt maradt. A fekete ribiszkéknél még a 100x hígított minták között is voltak jelentős különbségek, az 'Oteló', a 'Fertődi 1' és a 'Fertődi 11' közel 60 %-os, a 'Titania' kb. 40 %-os gátlást mutatott. A kemilumineszenciás mérés eredményeként a piros ribiszkék 10x hígított, a fekete ribiszke fajták 100x hígított mintái mutattak jó gyökfogást, jelezve a fajok közti különbségeket. Mindez részben a feketeribiszke-minták közül a 'Titania' és a 'Fertődi 1' alacsony Cu- és Fe-tartalmával is összefüggésbe hozhatók.

Gyümölcs fajta	Sza. %	pH	Refr. %	Sav %
Piros ribiszke				
Jonkheer van Tets	18,978	3,23	11,6	1,68
Random	13,161	3,20	10,9	2,05
Detvan	13,541	3,18	11,2	1,77
Fekete ribiszke				
Otelo	21,716	3,67	12,2	0,96
Titania	17,402	3,57	12,4	0,52
Fertődi 1	22,360	3,24	20,2	2,04
Fertődi 11	16,814	3,18	15,8	2,46

Ásványi elemösszetétel

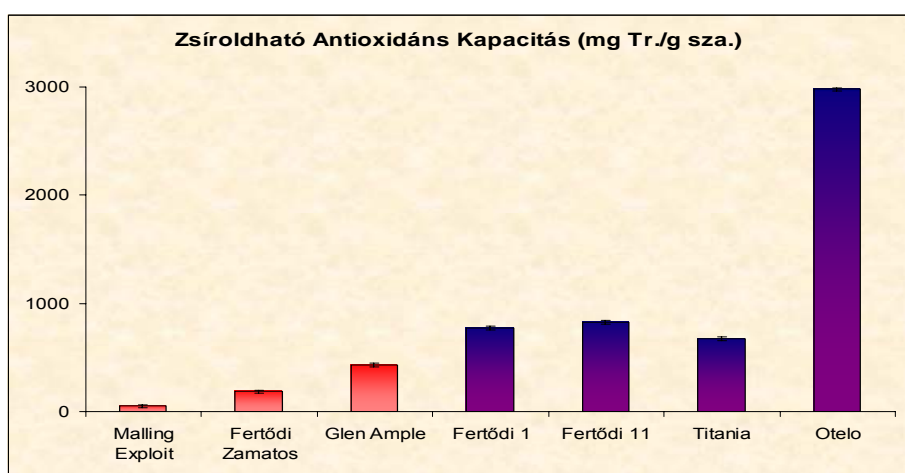
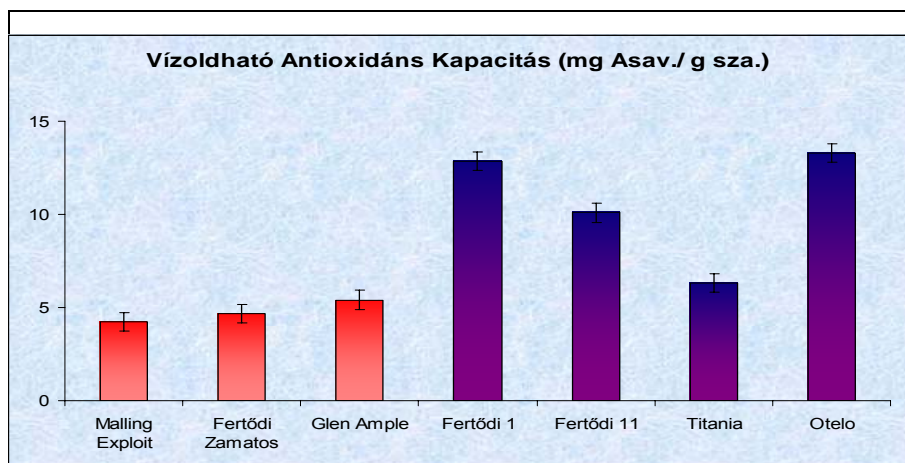
mg/kg	Jonkheer van Tets	Rondon	Detvan
Al	118,6	76,15	82,53
B	10,34	13,01	17,33
Ba	3,63	8,08	4,56
Ca	2613	4673	3116
Cu	5,405	9,459	6,306
Fe	90,88	48,52	40,55
K	12253	12365	13045
Mg	871	1225	1083
Mn	14,63	19,69	14,31
Na	300,3	298,6	345,1
P	2379	4490	2609
Si	112,6	22,28	33,01
Sr	10,75	18,01	13,06
Zn	8,42	17,81	12,82

mg/kg	Otelo	Titania	Fertődi 1	Fertődi 11
Al	101,60	58,53	65,29	79,92
B	9,26	9,17	12,34	9,84
Ba	6,22	5,86	4,18	5,89
Ca	3678	2335	3131	2456
Cu	14,86	6,75	5,85	6,30
Fe	55,15	27,06	24,74	33,03
K	13702	12940	13847	15346
Mg	1201	950	948	1053
Mn	9,89	12,59	8,17	11,31
Na	343,7	279,3	292,7	345,7
P	2473	2098	2806	3216
Si	53,58	13,16	20,24	24,07
Sr	12,8	6,9	9,70	6,77
Zn	10,76	11,52	9,59	10,21

Málna és fekete ribiszke gyümölcsök antioxidáns kapacitásának összehasonlítása

A Photochem készülékkel meghatározott antioxidáns kapacitások összehasonlításakor egyértelműen látszik, hogy a bogyósok zsírolható antioxidáns kapacitása jócskán felülmúlja a vízolható, ami bizonyára a tokoferoloknak és származékainak is köszönhető. A különböző

antioxidáns vizsgálati módszerekkel kapott eredmények korrelációja gyümölcsfajonként eltérő mértékűnek bizonyult, amit az antioxidáns vegyületek eltérése magyarázhat.

Korreláció az antioxidáns kapacitást mérő módszerek között

	FRAP	Összes polifenol	ACL	ACW
FRAP	-	0,6391	0,6582	0,8853
Összes polifenol		-	0,1822	0,3795
ACL			-	0,7586
ACW				-

Szedergyümölcs vizsgálata

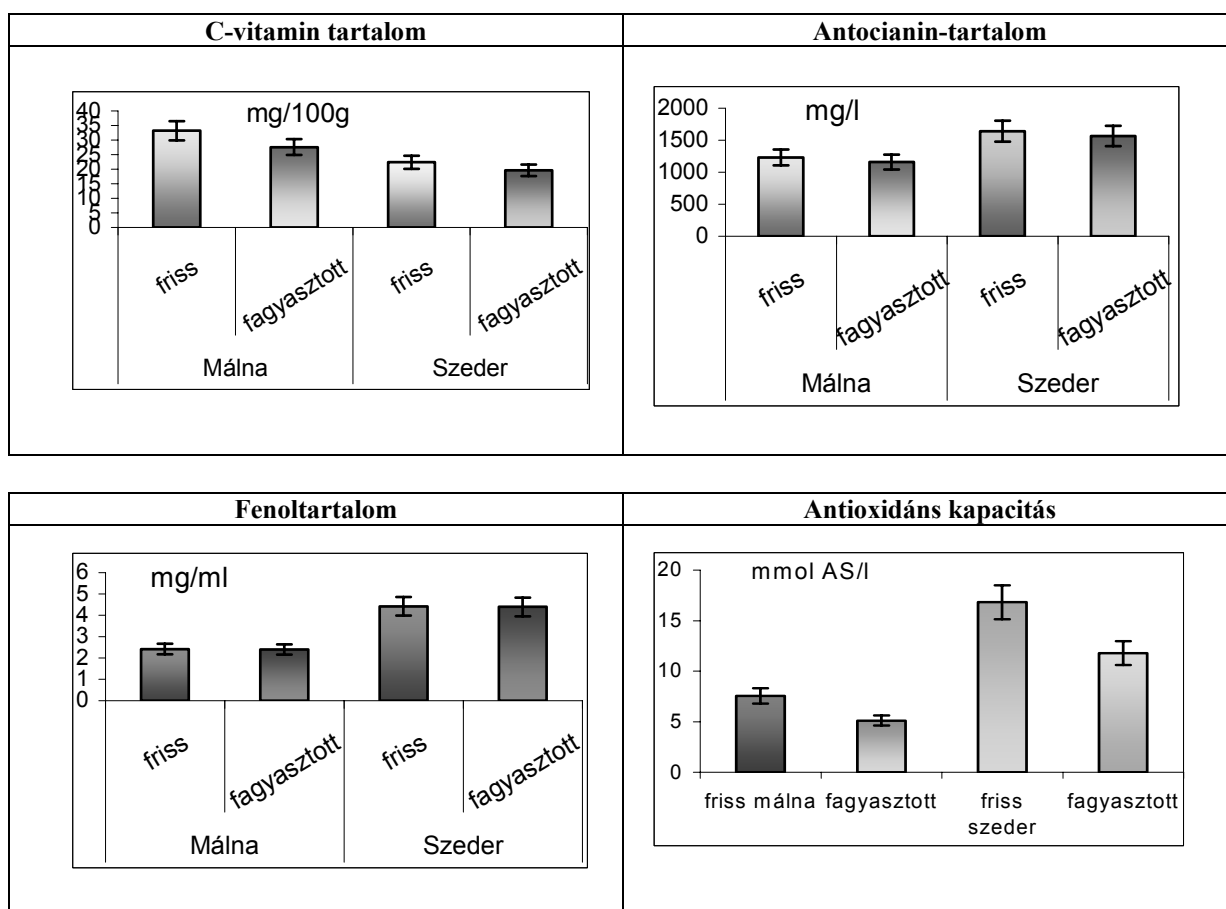
A szedermintákról, melyek közül a 'Loch Ness' Nagyrédéről és a 'Thornfree' Agádról származott, elmondható, hogy lényeges különbség nem volt a szárazanyag-tartalomban, a pH-ban, a refrakció %-ban és a savtartalomban. A termőhely hatása nem volt kimutatható a fenoltartalomban sem. Az antocianintartalom, valamint az antioxidáns kapacitás az Agádról származó mintában magasabb volt. Hasonló összefüggés volt kimutatható a H-donor aktivitás értékeiben is. A kemilumineszenciás módszerrel meghatározott gyökfogó képességben nem lehetett különbséget kimutatni sem a fajták, sem a különböző termőterületről származó minták

között. Eredményeink azt mutatják, hogy a vizsgált tulajdonságok alakulásában a fajtának van meghatározó szerepe, nem a termőhelynek.

Miután a szeder érési és fogyasztási ideje közel azonos az őszi málnával, ezért a vele való összehasonlítás kapcsán érdemes kiemelni, hogy az eddig vizsgált, az antioxidáns kapacitással összefüggésbe hozható paraméterekben lényegesen jobb értékekkel rendelkeznek a szeder minták.

Gyorsfagyasztás alkalmazása a málna és a szedergyümölcs antioxidáns hatásának jellemzésére

A tartósítási eljárások között jelentős szerepe van a fagyasztva történő tárolásnak. Ezzel a bogyógyümölcsűek oly rövid időszakra eső fogyaszthatóságának meghosszabbítására nyílik lehetőség a téli friss gyümölcsökben szegény időszakban.

Fagyasztott málna és szeder C-vitamin (mg/100g), antocianin- (mg/l) fenoltartalma (mg/ml) és antioxidáns kapacitása (mmol AS/l).

A fagyasztás az egyes beltartalmi értékek mennyiségét kb. 6-12 %-al csökkentette, a legnagyobb csökkenés ennek megfelelően az antioxidáns kapacitásban volt, ez 15-30 % csökkenést jelentett. Elmondható, hogy a csökkenés ellenére még mindig fontos lehet fogyasztásuk a téli időszakban, mind a vitamin, mind az ásványi elem pótlásában, valamint az antioxidánsok szervezetbe történő bevitelében.

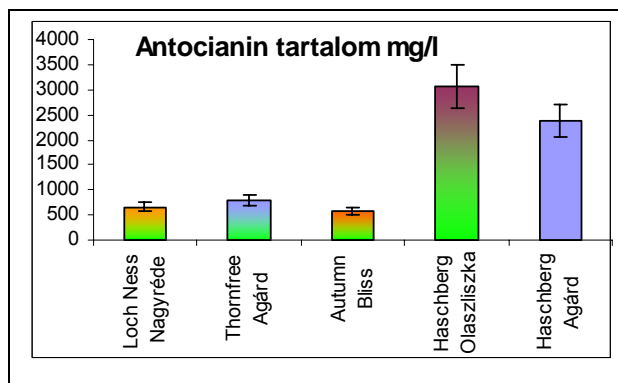
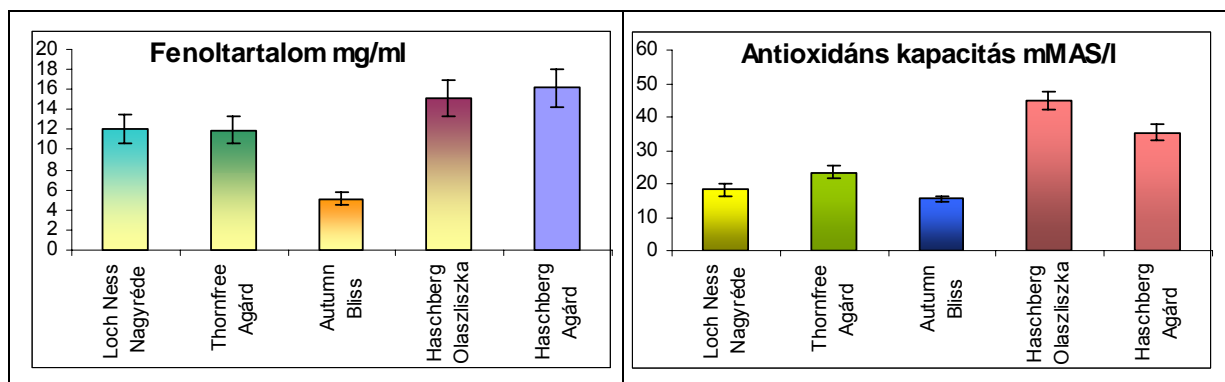
Bodzagümölcs vizsgálata

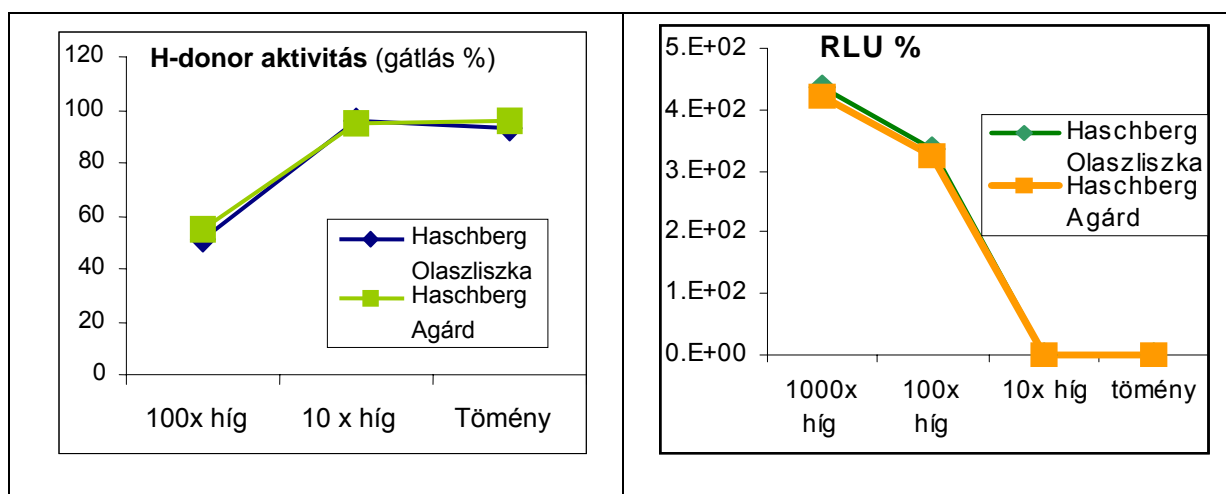
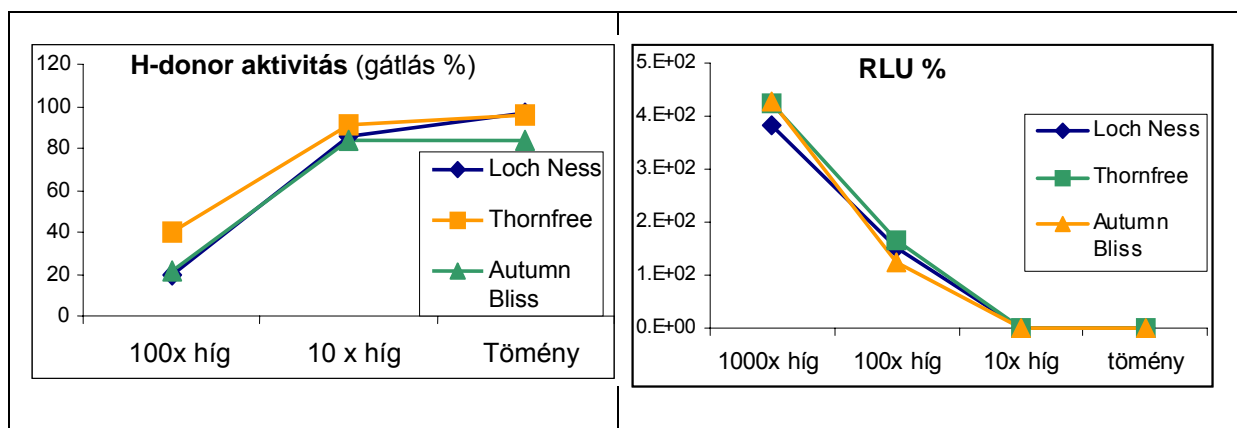
Ugyanazon *bodzafajta* ('Haschberg') Olaszliszkáról és Agárról származó mintákban kimutatható különbség nem volt a szárazanyag-tartalomban, a pH-ban, a refrakció %-ban és a savtartalomban. Míg a fenoltartalom mérése során kapott eredményekben ugyancsak nem volt kimutatható különbség az egyes termőhelyekről származó minták között, az antocianintartalomban és a spektrofotometriásan mért antioxidáns kapacitásban (FRAP) jobb értékeket mutatott az olaszliszkai minta. A termőhely nem befolyásolta sem a H-donor aktivitást, sem a kemilumineszcenciás módszerrel mért gyökfogó képességet, ami összhangban volt a szinte azonos elemösszetétellel, valamint a szedernél kapott eredményekkel.

Azt hogy a H-donor aktivitással jellemzett antioxidáns kapacitás mennyire nem a termőhelytől, hanem a fajtulajdonságtól függ, jól mutatta a kutatóhelyen végzett másik kísérlet, melynek során 18 bodzafajtát hasonlítottunk össze. A legrosszabb és a legjobb szabadgyökökre gyakorolt gátlási % értékek között több mint ötszörös különbség volt kimutatható az egyes fajták szerint, mely eredmények a nemesítés szempontjából igen figyelemreméltóak lehetnek.

Bodza, Haschberg	sza%	pH	refr. %	sav %
Olaszliszka	19,172	4,32	11,3	0,63
Agárd	17,750	4,37	11,4	0,58

Fekete szeder	sza%	pH	refr. %	sav %
Loch Ness/Nagyréde	13,437	3,21	11,1	0,96
Thornfree/Agárd	13,146	3,06	9,2	1,56

Ásványi elemösszetétel

mg/kg	Loch Ness	Thornfree	Autumn Bliss
Al	45,25	37,83	101,9
B	9,84	20,67	17,69
Ba	3,34	1,98	3,20
Ca	1933	2132	1992
Cu	8,30	14,38	12,32
Fe	24,63	39,81	58,42
K	6460	8283	10575
Mg	1199	1382	1599
Mn	12,38	21,28	43,42
Na	221,5	259	487,3
P	1461	1568	2385
Si	16,17	22,91	15,25
Sr	8,52	8,97	6,04
Zn	11,67	24,63	37,93

mg/kg	Haschberg Olaszliszka	Haschberg Agárd
Al	42,51	48,83
B	18,43	14,68
Ba	15,64	7,34
Ca	2015	1993
Cu	6,575	6,142
Fe	45,12	37,04
K	21573	19502
Mg	1827	1656
Mn	11,43	13,95
Na	166,2	174,7
P	3966	4007
Si	51,17	36,18
Sr	6,28	8,92
Zn	13,02	7,951

A nitrogénellátottság hatásának vizsgálata a bodza virágból és levélből készült teák összetételére.

A bodzaültetvény nitrogénellátottságára vonatkozó kísérleteket Szigetcsépen a BCE Kertészettudományi Karának Tangazdaságában végeztük 2006-ban és 2007-ben.

A nitrogén-kezelés leírása

A különböző mennyiségű nitrogén, 0 kg/ha, 25 kg/ha, 50 kg/ha, 100 kg/ha és 200 kg/ha nitrogén hatóanyagú műtrágya tavaszi kijuttatása után, a levelekből és a virágzatból készített különböző kivonatú (víz, alkohol) teáinak antioxidáns kapacitását és a vele szoros összefüggést mutató összfenoltartalmat vizsgáltuk.

Mintavétel, mintaelőkészítés: A levél- és virágmintákat a vizsgálat mindkét évében (2006 és 2007) június első hetében, teljes virágzás idején gyűjtöttük be. Kíméletes szárítás után dörzsmozsárban apróra törtük, ez szolgált a későbbi tea vizes és alkoholos kivonatainak alapanyagául. A 2006-os évben szeptember 5-én is történt levélminta szedés. Ennek elkészítése a nyár eleji mintavételhez hasonlóan történt.

A **laboratóriumi vizsgálatok**, az antioxidáns kapacitás és az összfenoltartalom meghatározása az eddigi kísérleteknek megfelelően történtek.

Méréseink eredményét a RopStat programcsomag segítségével elemeztük. A független minták egy szempontból (nitrogén kezelés mértéke) történő összehasonlítását általánosított egytényezős varianciaanalízissel vizsgáltuk. A csoportokon belül a páronkénti összehasonlítást a Tukey-Kramer-féle módszerrel vizsgáltuk. A vizsgálatok során minden esetben két párhuzamos mérést végeztünk. A mérések eredményeit átlagoltuk. A különböző kezeléseket egymáshoz, illetve a két év eredményeinek tükrében önmagukhoz hasonlítottuk.

Független minták egyszempontos összehasonlítása alapján a minták az esetek nagyrésztében igazoltan különböztek egymástól, tehát a statisztikai próba szerint a nitrogén-kezelés befolyásolta a vizsgált növényi részek antioxidáns-kapacitását.

A bodzavirág antioxidáns-kapacitása (mM AS/l)

N-kezelés kg/ha	2006		2007	
	vízes	alkoholos	vízes	alkoholos
0	1,57	1,98	4,01	2,41
25	3,03	2,71	3,21	2,54
50	1,50	1,35	3,43	2,73
100	2,21	0,83	5,11	2,48
200	1,85	1,11	3,49	2,49

A bodzalevél antioxidáns-kapacitása (mM AS/l)

N-kezelés kg/ha	2006		2007	
	vízes	alkoholos	vízes	alkoholos
0	1,20	1,38	4,01	2,04
25	5,11	2,70	4,49	2,04
50	1,44	1,51	2,31	1,53
100	1,39	0,67	3,20	1,38
200	1,98	0,26	1,98	0,26

A virágból készült tea (vizes kivonat) eltérő eredményeket mutatott a két vizsgált évben. 2006-ban a 25 kg/ha nitrogénnel kezelt területen volt a legmagasabb az összes antioxidáns-kapacitás értéke (3,03 mM AS/l), 2007-ben a 100 kg/ha nitrogént kapott területen (5,11mM AS/l). A második vizsgált évben a legalacsonyabb érték is meghaladta az előző évben mért legmagasabbat, mert 2007-ben a legalacsonyabb 3,21 mM AS/l volt.

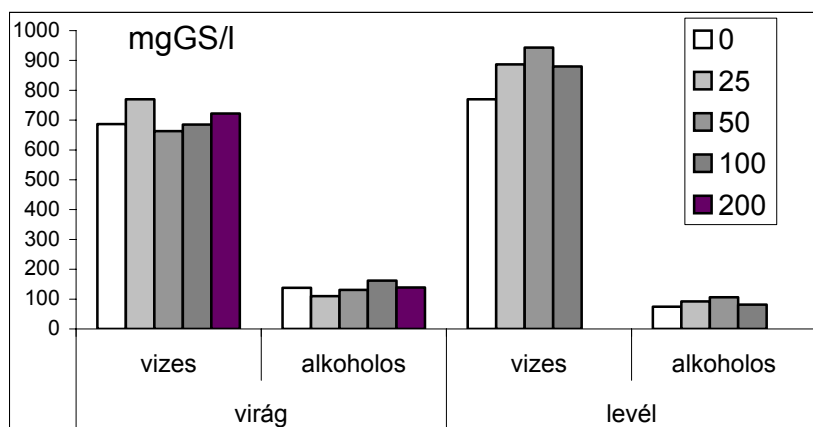
A virágból készített alkoholos kivonat legmagasabb antioxidáns értékei a két vizsgált évben közel azonos eredményt mutattak. 2006-ban a legmagasabb FRAP érték 2,71 mM AS/l volt (25 kg/ha), 2007-ben pedig 2,73 mM AS/l (50 kg/ha). A legalacsonyabb, 0,83 mM AS/l antioxidáns-kapacitás 2006-ban a 100 kg/ha nitrogénnel kezelt területről származott.

A bodzalevélből készült vizes kivonatok közül 2006-ban és 2007-ben egyaránt a 25 kg/ha nitrogénnel kezelt növények leveleinek volt a legmagasabb a FRAP értéke (2006-ban 5,11mM AS/l, 2007-ben 4,49 mM AS/l).

A bodza leveléből készített alkoholos kivonatoknál szintén a 25 kg/ha nitrogénnel kezelt növényminták antioxidáns-kapacitása volt a legmagasabb (2006-ban 2,7 mM AS/l, 2007-ben 2,04 mM AS/l), akárcsak a vizes kivonat esetében. A legalacsonyabb antioxidáns kapacitása mindkét évben a 200 kg/ha nitrogénnel kezelt terület bodzaleveleinek volt (2006-ban 0,259 mM AS/l, 2007-ben 0,26 mM AS/l). Megfigyelhető, hogy a 25 kg/ha nitrogénnel kezelt növényekről származó minták legtöbbször kiemelkedően magas antioxidáns értéket adtak. A nitrogén-dózis növelésével az antioxidáns-kapacitás csökkenését mutatták a mérési eredmények. A 2006. és a 2007. évet összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy az esetek 85%-ában a 2007-es minták antioxidáns kapacitása volt magasabb, mint a 2006-ban szedett mintáké.

Az időjárás nagyban befolyásolhatta az antioxidáns-kapacitást. A 2006. év az átlagosnál hűvösebb, szárazabb volt, míg 2007-ben, különösen az év első felében, a hőmérséklet és a lehullott csapadék mennyisége is magasabb volt a sokévi átlagnál

A különböző adagú nitrogén-műtrágyával kezelt területekről származó minták más és más eredményt adtak az összfenoltartalom alakulását tekintve a statisztikai elemzés során. Az esetek 90%-ában igazolt volt a különbség az egyes kezelések között. Ez azt jelenti, hogy van összefüggés a kijuttatott nitrogén és a fenoltartalom alakulása között. Az összefüggés mértékére csak következtetni tudunk, mert statisztikailag nem igazolható az eddigi eredmények alapján.

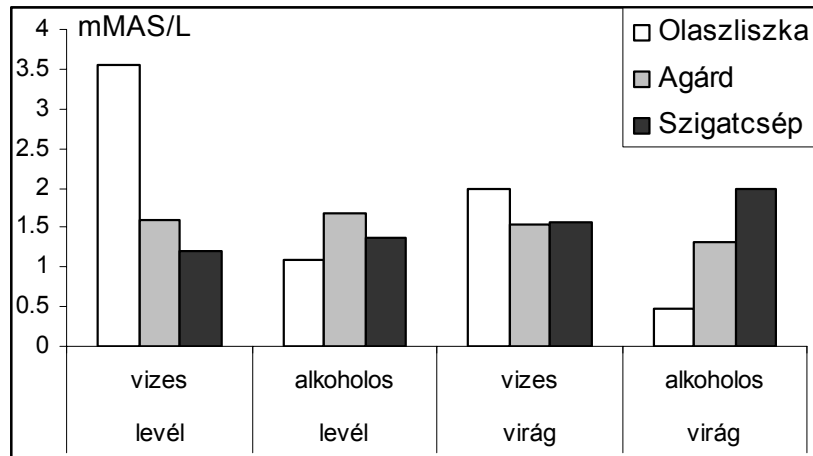

A galluszsavra (GS) vonatkoztatott összfenoltartalom a bodza virágból és levélből készített vizes és alkoholos kivonatokban, a növekvő adagú N műtrágyázás (0, 25, 50, 100, 200 kg/ha) hatására.

A vizes kivonatokban minden esetben magasabb összpolicifentartalmat tudunk kimutatni, és a 25, és az 50 kg/ha N dózis (levél) kicsit emelte a mérhető policifentartalmat.

A termőhely (Agárd, Olaszliszka, Szigetcsép) antioxidáns kapacitásra gyakorolt hatását a 2006-os évben vizsgáltuk.

A különböző termőhelyről származó bodza levél és virágmintákból készült vizes és alkoholos kivonatainak antioxidáns kapacitása (mMAS/L).

Az olaszliszkai levélből és virágból készült teák gyökfogó képességének értéke kimagasló volt (levél: 3,54 mM AS/l, virág: 2 mM AS/l), az egymással közel azonos agárdi és szigetcsépi teákéhoz képest.

A bodzalevélből alkoholos kivonattal nyert antioxidáns anyagok mennyisége az Agádról származó mintában volt a legmagasabb (1,67 mM AS/l), a virág esetében pedig a szigetcsépi (1,98 mM AS/l). A legalacsonyabb az olaszliszkai bodzavirágból készített alkoholos kivonat antioxidáns-kapacitása volt (0,47 mM AS/l). Az olaszliszkai és az agárdi minták esetében teaként elkészítve lehetett nagyobb mennyiségű antioxidáns anyagot kinyerni a virág és a levél esetében egyaránt. Ezzel szemben a Szigetcsépről származó levél- és virágmintákból az alkoholos oldat vont ki több ilyen komponenst.

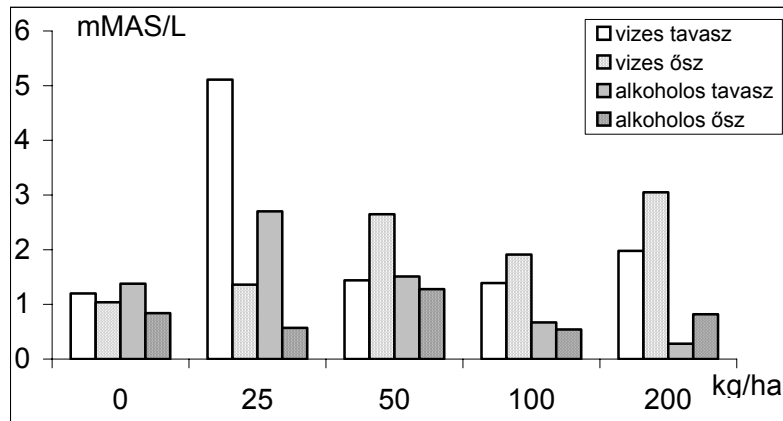
Feltételezésünk szerint ez összefüggésben áll az eltérő talaj- és időjárási viszonyokkal, különösen a csapadékmennyiséggel.

Összehasonlítottuk a tavasszal és az ősszel szedett levelekből készített különböző kivonatok össz antioxidáns kapacitását. Kíváncsiak voltunk, hogy van-e befolyásoló szerepe a levél szedési időpontjának az antioxidáns kapacitásra. A méréseket 2006-ban a szigetcsépi a N-trágyázási kísérletek mintáiból végeztük.

A teában mért aszkorbinsavra vonatkoztatott összes antioxidáns-kapacitás a 25 kg/ha nitrogén hatóanyaggal kezelt területről tavasszal szedett mintában volt a legmagasabb (5,11 mM AS/l). Azokon a területeken, ahova a 25kg/ha-nál nagyobb nitrogén dózist juttattunk, minden esetben őszre ért el magasabb értéket az antioxidáns-kapacitásra utaló FRAP érték. A kiugró 5,11 mM AS/l (25 kg/ha nitrogénnel kezelt területről tavasszal szedett minta) eredményt a 200 kg/ha nitrogénnel kezelt minta követte, 1,98 mM AS/l értékkel. A kezeletlen területről származó levél teájának volt a legalacsonyabb az antioxidáns kapacitása (1,2 mM AS/l).

Az őszi mérés kapott eredmények közül a legalacsonyabb értéket a kezeletlen területről származó mintán mértük (1,04 mM AS/l), a legmagasabb pedig a 200 kg/ha nitrogénnel kezelt területről származó minta értéke volt (3,05 mM AS/l). A 100 kg/ha

nitrogéndózist kapott terület alacsonyabb antioxidáns kapacitást mutatott, mint a kevesebb nitrogént kapott terület (50 kg/ha) mintája. Ezt az eredményt leszámítva a 0-, 25-, 50-, 200 kg/ha nitrogénnel trágyázott területek mintáinak vízzel kivont összes antioxidáns-kapacitása növekvő tendenciát mutatott. Összességében az őszi szedett minták antioxidáns kapacitása magasabb volt, mint a tavaszi mintáké. Az őszi minták FRAP értékeinek átlaga 8%-kal haladta meg a tavaszi levelek átlagának értékét.

A N műtrágyázott területről, tavasszal és őszi szedett bodza levélminták vizes és alkoholos kivonatainak összehasonlítása az antioxidáns kapacitás alapján (mMAS/L).

A tavasszal és őszi szedett bodzalevelek alkoholos kivonatainak összehasonlításában a tavasszal szedett, 25 kg/ha nitrogénnel kezelt növények leveleiben mértünk magasabb FRAP értékeket (2,7 mM AS/l), ez jóval meghaladja az 50kg/ha nitrogénnel kezelt területhez tartozó értékeket (1,51 mM AS/l). A legkisebb antioxidáns kapacitással (0,26 mM AS/l) a legnagyobb nitrogénadagú (200 kg/ha) növények levelei rendelkeztek. A nitrogén műtrágyázott területek esetében azt figyeltük meg, hogy az onnan származó bodzalevelek alkoholos kivonatainak antioxidáns képessége nitrogén hozzáadásával csökkent. Az őszi szedett mintáknál a különbségek sokkal kisebbek voltak, mint a tavaszi adatok esetében. A legmagasabb antioxidáns-kapacitása az 50 kg/ha nitrogénnel kezelt növények leveleinek volt, 1,28 mM AS/l. A legalacsonyabb vizsgálati érték (0,54 mMAS/l), a 100 kg/ha nitrogénnel műtrágyázott területről származott. A kezeletlen és a 200 kg/ha nitrogénnel kezelt terület, illetve a 25 kg/ha és a 100 kg/ha nitrogénnel ellátott területértékei közel azonosak voltak.

Mivel két időpontban végeztünk mintavételt, az antioxidáns-érték, virágzástól termésérésig való csökkenésére abból nem következtethetünk. Feltehetően befolyásolta az antioxidáns-kapacitást a lehullott csapadék, mivel a tavaszi mintavételt négy az átlagosnál csapadékosabb hónap előzte meg, míg júniustól az átlagosnál szárazabb időszak következett.

Felhasznált irodalom

- Balogh E., Boldoczki D., Hegedűs A., Papp J., Sipos B., Stefanovits-Bányai É. (2008): Az érzékszervi vizsgálatok szerepe az egészségtudatos táplálkozásban. XIII. F fiatal Műszakiak Tudományos Ülészaka, 2008. Kolozsvár, Márc.14-15. ISBN 978-973-8231-75-7. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványa. Konf. Összefogl. 21-25.
- Benzie, I.I.F., Strain, J.J. (1966): The ferric reducing ability of plasma (FRAP) as a measuring of "antioxidant power": The FRAP assay. *Annal. Biochem.*, 239. 70-76.
- Bíró, Gy., Lindner, K. (1999): Tápanyagtáblázat. Medicina Kiadó Rt., Budapest.

- Blázovics, A., Kovács, Á., Lugasi, A., Hagymási, K., Bíró, L., Fehér, J. (1999): Antioxidant defense in erythrocytes and plasma of patients with active and quiescent Crohn's disease and ulcerative colitis: A chemiluminescence study. *Clin. Chem.*, 45. 6. 895-986.
- Blois, M.S. (1958): Antioxidant determination by the use of a stable free radicals. *Nature*, 4617: 1198-1200.
- Caruso, T., Liverani, G.D. (1996): Rootstock influences the fruit mineral, sugar and organic acid content of a very early ripening peach cultivar. *J.Hort. Sci.*, 71. 931
- Füleki, T., Francis, F. J. (1968): Quantitative methods for anthocyanins 2. *J. Food Sci.*, 33. 78.
- Hatano, T., Kagawa, H., Yasuhara, T., Okuda, T. (1988): Two new flavonoids and other constituents in licorice root: their relative astringency and radical scavenging effects. *Chem. Pharm.Bull.*, 36. 2090.
- Hegedűs A., Balogh E., Engel R., Sipos B.Z., Papp J., Blázovics A., Stefanovits-Bányai É. (2008): Comparative nutrient element and antioxidant characterization of berry fruit species and cultivars grown in Hungary. *Horticultural Science*, 2008. 43. 6.1711-1715.
- IF=0,613**
- Holland, B., Unwim, I.D., Buss, D.H. (1992): Fruit and nuts. Supl. To McCance and Widdowson's the Composition of Foods (5th ed.). Royal Soc. Chemistry, Cambridge.
- Kahlon, T.S., Smith, G.E. (2007): In vitro binding of bile acids by blueberries (*Vaccinium* spp.), plum (*Prunus* spp.), prunes (*Prunus* spp.), strawberries (*Fragaria X ananasa*), cherries (*Malpighia punicifolia*), cranberries (*Vaccinium macrocarpon*) and apples (*Malus*
- Kang, S.Y., Seeram, N.P., Nair, M.G., Bourquin, L.D. (2003): Tart cherry anthocyanins inhibit tumor development in Apc Min mice and reduce proliferation of human colon cancer cells. *Cancer Lett.*, 194. 13-19.
- Kollányi, L. (1998): Málna, szeder és szeder málna. In: Soltész, M. (1998): Gyümölcs-fajta ismeret és Használat. (Szerk.). Mezőgazda Kiadó.
- László, L. (1997): A festőbodza. *Kertészet és Szőlészet*. 46. 49. 17..
- Magyar Élelmiszerkönyv 3-1-558/93 vízoldható szárazanyagtartalom meghatározása. MSZ 17590 pH mérése.
- MSZ 2429-1980 összes szárazanyagtartalom meghatározása.
- MSZ 3619-1983 savtartalom meghatározása.
- Papp, J., Porpáczy, A. (1999): Szeder, ribiszke, köszméte, különleges gyümölcsök. Bogyógyümölcsűek II. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Papp, J., Z.Kiss, L., Nyéki, J. (2003): The hungarian raspberry today and outlooks of its development (Review), *Int. J. Hort. Sci.*, 9. (3-4). 7-11.
- Porpáczy, A. (1987): Ribiszke, áfonya, bodza, fekete berkenye. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Porpáczy, A. (1998): Ribiszke, risméte. In: Soltész, M. (1998): Gyümölcs-fajta ismeret és Használat. (Szerk.). Mezőgazda Kiadó.
- Porpáczy, A. (1999): A bodza termesztése. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Scalzo, J., Pliti, A., Pellegrini, N., Mezzetti, B., Battino, M. (2005): Plant genotype affect total antioxidant capacity and phenolic contents in fruit. *Nutrition*, 21. 207-213.
- Singleton, V.L., Rossi, J.A. (1965): Colorimetry of total phenolics with phosphomolibdic-phosphotungstic acid reagents. *Am. J. Enol. Vit.*, 161. 144-158.
- Sipos, B. (1999): A fekete bodza jelentősége, a termesztés feltételei. *Őstermelő*, Nov., 27-28.
- Soltész, M. (2005): Integrált gyümölcs termesztés. Elektronikus Felsőoktatási Tankönyv - és Szakkönyvtár. <http://www.tankonyvtar.hu>
- Soltész, M., Porpáczy, A., Nyéki, J., Szabó, Z. (2002/a): Szamóca. (In: Nyéki, J., Soltész, M., Szabó, Z.: Fajtatársítás a gyümölcsültetvényekben). 345-352. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

- Soltész, M., Porpáczy, A., Nyéki, J., Szabó, Z.(2002/b): Málna, szeder, málnaszeder. (In.: Nyéki, J., Soltész, M., Szabó, Z.: Fajtatársítás a gyümölcsültvényekben). 336-344. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Stefanovits-Bányai É., Stéger-Máté M., Boldoczky D., Hegedűs A., Sipos B.Z., Papp J. (2005): Bogyós gyümölcsfajok és fajták jelentősége táplálkozásunkban a téli időszakban. Lippai János-Ormos Imre-Vas Károly Tudományos Ülésszak, Budapest, 2005. október 19-21. Budapest, Kertészettudomány, Összefoglalók: 224-225
- Stoll, K., Gremminger, U. (1986): Schwarzer Holunder, Besonderen Obstgarden. Eygen Ulmer GmbH Co., 66-74.
- Szenthe A., Sipos B.Z., Papp J., Hegedűs A., Stefanovits-Bányai É.: Intake of mineral nutritive elements with consumption of different berry cultivars. International Symposium on Trace Elements in the Food Chain, Budapest, May 25-27. Abstracts, 79.
- Szenthe A., Sipos B.Z., Papp J., Hegedűs A., Stefanovits-Bányai É. (2006): Intake of mineral nutritive elements with consumption of different berry cultivars. International Symposium on Trace Elements in the Food Chain, Budapest, 2006. May 25-27. Proceedings, Eds.: M. Szilágyi, K. Szentmihályi. ISBN 963 7067132. 309-313.
- Szilágyi, K. (1998): Szamóca. In: Soltész, M. (1998): Gyümölcs-fajta ismeret és Használat. (Szerk.). Mezőgazda Kiadó.
- Tordai E., Engel R., Hermán R., Pedryc A., Blázovics A., Stefanovits-Bányai É., Hegedűs A. (2008): Comparison of antioxidant parameters in fruits of a range of apricot (*Prunus armeniaca* L.) cultivars. First Symposium on Horticulture in Europe. ISHS. 2008. Vienna, Austria, febr. 17-20. ISSN 1996-9449. Abstracts, 61.